

हर्यतः प्रागाथः। अग्निः, हवींषि वा। गायत्री।

हविष्कृणुध्वमा गमदध्वर्युर्वनते पुनः। विद्वाँ अस्य प्रशासनम्॥ ८.०७२.०१

अग्निरागमत्। विद्वान्- ज्ञानी। अस्य- एतस्याग्नेः। प्रशासनम्। पुनः। अध्वर्युः- ध्वरविरोधकर्मकामः। वनते- सम्भजते॥१॥

नि तिग्ममभ्यंशुं सीदद्धोता मनावधि। जुषाणो अस्य सख्यम्॥ ८.०७२.०२

अस्य- एतस्य रसस्य। सख्यम्- मैत्रीम्। जुषाणः- सेवमानः। मनौ- मनने। अधि। होता- देवाह्वाता अग्निः सत्क्रतुः। तिग्मम्- तीक्ष्णम्। अंशुम्- रसम्। नि षीदत्- उपवेशयति॥२॥

अन्तरिच्छन्ति तं जनै रुद्रं परो मनीषया। गृभ्णन्ति जिह्वया ससम्॥ ८.०७२.०३

जने- जनहिताय। तम्- अमुम्। रुद्रम्- द्रवणशीलमग्निम्। परः- यः श्रेष्ठस्तम्। मनीषया- धिया। अन्तः। इच्छन्ति- उपासितुमिच्छन्ति। ससम्- निहितम्। जिह्वया- वाचा। गृभ्णन्ति- गृह्णन्ति॥३॥

जाम्यतीतपे धनुर्वयोधा अरुहद्वनम्। दृषदं जिह्वयावधीत्॥ ८.०७२.०४

वयोधाः- हव्यधारकः। जामि- प्रवृद्धम्। धनुः- अन्तरिक्षम्। अतीतपे- अतितपति। वनम्- अरण्यम्। आरुहत्। दृषदम्- कठिनमपि पाषाणं जडप्रतीकम्। जिह्वया- ज्वालया। अवधीत्- जघान॥४॥

चरन्वत्सो रुशन्निह निदातारं न विन्दते। वेति स्तोतव अम्ब्यम्॥ ८.०७२.०५

वत्सः- वत्सभूतोऽग्निः। चरन्। रुशन्- ज्वलन्। इह- अत्र। निदातारम्- निरोधकम्। न। विन्दते- लभते। स्तोतवे- स्तोतुम्। अम्ब्यम्- स्तोतारम्। वेति- कामयते॥५॥

उतो न्वस्य यन्महदश्वावद्योर्जनं बृहद्। दामा रथस्य ददृशे॥ ८.०७२.०६

उत- अपि च । नु- क्षिप्रम् । अस्य- एतस्याग्नेः । महत् । बृहत् । अश्वावत्- अश्वयुक्तम् । योजनम् ।
रथस्य । दामा- रश्मिः । ददृशे ॥६॥

दुहन्ति सप्तैकामुप द्वा पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे ॥ ८.०७२.०७

सिन्धोः तीर्थे- उदके मूलशक्तिधारायाम् । स्वरे- मन्त्रे । एकां भावनाम् । सप्त- सप्तर्षयः । दुहन्ति ।
द्वा- सोमसूर्यौ । पञ्च प्राणान् सृजतः । ॥७॥

आ दशभिर्विवस्वत इन्द्रः कोशमचुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता दिवः ॥ ८.०७२.०८

इन्द्रः । विवस्वतः- परिचरतः । दशभिः- दशाङ्गुल्युपलक्षितशोभनकर्मभिर्याचितः । दिवः- नभसः ।
त्रिवृता- त्रिप्रकारवर्तनवता । खेदया- रश्मिना । कोशम्- मेघम् । अचुच्यवीत्- व्यदारयत् ॥८॥

परि त्रिधातुर्ध्वरं जूर्णिरिति नवीयसी । मध्वा होतारो अञ्जते ॥ ८.०७२.०९

त्रिधातुः- लोकत्रयस्थः । जूर्णिः- त्वरमाणः । अग्निः । नवीयसी- नव्यया ज्वालया । अध्वरम्-
यज्ञम् । परि एति- परिसरति । मध्वा- सोमादिना । होतारः- अग्न्याह्वतारः । अञ्जते ॥९॥

सिञ्चन्ति नमसावतमुच्चाचक्रं परिज्मानम् । नीचीनबारमक्षितम् ॥ ८.०७२.१०

अवतम्- अनानतम् । उच्चाचक्रम्- उपरि स्थितचक्रम् । नीचीनबारम्- नीचीनद्वारम् । अक्षितम्-
अक्षीणम् । परिज्मानम्- परितो गच्छन्तम् । नमसा- हव्येन । सिञ्चन्ति ॥१०॥

अभ्यारमिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु । अवतस्य विसर्जने ॥ ८.०७२.११

अभ्यारम्- अभिगम्य । इत्- एव । अद्रयः- ग्रावाणः । पुष्करे- अद्भ्यो मूलशक्तिधाराभ्यः ।
विभक्तिव्यत्ययः । निषिक्तम्- प्रादुर्भूतम् । अवतस्य- अग्नेः । मधु- सोमं रसम् । विसर्जने -
विसर्जयितुं प्रकटयितुं निष्पादयितुं प्रवर्तन्ते । सिञ्चन्ति ॥११॥

गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उभा कर्णौ हिरण्यया ॥ ८.०७२.१२

गावः- हे धेनवश्चिद्रश्मयः । अवतम्- अग्निम् । उपावत- उपागच्छत । यस्य । मही- महती ।
रप्सुदा- वाचं सुष्ठु ददातीति रप्सुदा । रप् व्यक्तवाक् । उभा- उभौ । कर्णा- कर्णौ । हिरण्यया-
हिरण्मयौ ॥१२॥

आ सुते सिञ्चत श्रियं रोदस्योरभिश्चियम् । रसा दधीत वृषभम् ॥ ८.०७२.१३
सुते- रसे निष्पन्ने । श्रियम् । आ सिञ्चत । रोदस्योः- द्यावापृथिव्योः । अभिश्चियम् । आ सिञ्चत ।
रसे । वृषभम्- वर्षकमग्निम् । दधीत- धारयत ॥१३॥

ते जानत स्वमोक्षं सं वत्सासो न मातृभिः । मिथो नसन्त जामिभिः ॥ ८.०७२.१४
ते- गावश्चिद्रश्मयः । स्वमोक्षम्- स्वशरणम् । जानत- अजानन् । वत्सासः- वत्साः । मातृभिः ।
न- इव । मिथः- प्रत्येकं । जामिभिः- बन्धुभिः सह । अग्निम् । सं नसन्त- सङ्गच्छन्ति ॥१४॥

उप स्रक्वेषु बप्सतः कृण्वते धरुणं दिवि । इन्द्रे अग्रा नमः स्वः ॥ ८.०७२.१५
स्रक्वेषु- मुखावयवोपलक्षितज्वालाभिः । बप्सतः- भक्षयतः । स्वः- सर्वम् । नमः- अन्नम् । इन्द्रे ।
अग्नौ- अग्नौ । दिवि- नभसि । धरुणम्- धारकम् । उप कृण्वते- कुर्वन्ति ॥१५॥

अधुक्षत्पिप्युषीमिषमूर्जं सप्तपदीमरिः । सूर्यस्य सप्त रश्मिभिः ॥ ८.०७२.१६
अरिः- अरणशीलो वायुः । पिप्युषीम्- आप्याययतीम् । इषम्- सदेषणाम् । सप्तपदीम्-
सप्तलोकसम्बद्धम् । ऊर्जं- प्राणं बलं वा । सूर्यस्य- सवितुः । सप्त रश्मिभिः- किरणैः ।
चित्किरणैरित्याध्यात्मिके । अधुक्षत्- दुग्धवान् ॥१६॥

सोमस्य मित्रावरुणोदिता सूर आ ददे । तदातुरस्य भेषजम् ॥ ८.०७२.१७
सूरे उदिते- सूर्योदये । मित्रावरुणा । सोमस्य- सोमम् । आतुरस्य- व्याधितस्य । भेषजम्-
औषधरूपेण । आ ददे- गृहीतवन्तौ ॥१७॥

उतो न्वस्य यत्पदं हर्यतस्य निधान्यम् । परि द्यां जिह्यातनत् ॥ ८.०७२.१८

उत- अपि च । अस्य- एतस्य । हर्यतस्य- कामयमानस्य । यत्पदम् । निधान्यम्- निधानार्हम् ।
तत्र स्थित्वाग्निः । द्याम्- नभः । जिह्वया- ज्वालाया । परि अतनत्- व्याप्नोत् ॥१८॥

Dr. Rangraji